

Andrej Ivanuša

KAKO HRANIMO DENAR IN DRAGOCENOSTI

TREZOR

DENARJA NE SMEMO PUSTITI, DA LEŽI NA CESTI

Dragocenosti je potrebno ustrezno zavarovati, da nam jih drugi ljudje ne raznesejo na vse strani. Manjše količine lahko shranimo v denarnico. Večje količine, dragocene kovine, kipce, slike in drugo, shranimo v poseben prostor, ki ga je potrebno dobro zatesniti, zapečatiti ali kako drugače zapreti. A težava je v tem, da moramo vedno pustiti vrata zase, da imamo sami dostop do bogastva. Tukaj pa je slaba točka vseh shramb dragocenosti.

Mošnjiček

Morda poznate zgodbo o Ötziju? To je dobro ohranjena mumija moškega, ki je visoko v Ötztalskih Alpah (meja med Italijo in Avstrijo) zamrznil pred več kakor 3.600 leti. Ko je umrl, je bil star 45 let. Kot so kasneje ugotovili medicinski forenziki, je umrl nasilne smrti. V rami je imel luknjo od puščice, sama ost pa je bila zarita v mišico tik ob lopatici. Ob tem je imel še poškodbo glave, ki je po vsej verjetnosti povzročila smrt.

Človek iz bakrene dobe je čez običajna oblačila nosil plašč stkan iz trave, par čevljev izdelanih iz različnih vrst usnja, kapo iz medvedje kože s paščkom pod brado in pas. V ta pas je bil vшит mošnjiček sestavljen iz več predelkov in s preklopnim zaščitnim krilom. V njem je hranil strgala, svedre, šilo iz kosti, kremenov kresilnik, kresilno gobo in kosce kovin, med njimi tudi zlato.

Slika 1 – rekonstrukcija Ötzijevega pasu z všitim mošnjičkom in s pritrjenim nožem v nožnici

Njegov model mošnjička je pravzaprav že zelo napreden način shranjevanja dragocenosti. Pojem, kaj je nekaj dragoceno, se je v zgodovini spreminjal. A že v kameni dobi najdemo v grobovih mošnjičke, ki so jih imeli pokojniki obešene okrog vratu. Bili so vedno okrašeni, tudi vrvica je bila umetelno spletena in vanjo so bili dodani barviti kamenčki, kosti ali školjke. Ti mošnjički so bili amuleti. V usnjeno okroglo krpico, zavezano skupaj na eni strani, so shranjevali

pomembne predmete, ki so jih našli ob pomembnih življenjskih dogodkih. To so bili posebno oblikovani ali obarvani kamni, kosci lesa, zrna rastlin, živalska dlaka, zobovje, itd.

Sčasoma so se amuleti in mošnjički različnih oblik preselili z vrvice okoli vratu za pas. Ko se je pojavila ideja menjalnega sredstva, predhodnica denarja, so v mošnjičke shranjevali zlato, jantar, poldrage kamne in drugo.

Denarnica

Mošnjički so se kasneje pojavili kot vedno večje torbice, ki so postale sestavni del pasu. V nekatere pasove so na notranji strani všili skrivne žepe, kamor so se shranjevale še posebej dragocene ali lastniku drage stvari. Mošnjički so bili zelo aktualni, ko je bil denar le v kovinski, okrogli obliki. Kasneje so se pojavile posebne usnjene shrambe dragocenosti, ki jih danes poznamo pod imenom denarnica. Te so prišle na sceno tedaj, ko so se pojavili papirnati bankovci.

Čeprav so od začetka denarne predhodnike, kamor na primer sodi morski polžek kavri, nizali na vrvico. Te vrvice so si obesili okrog vratu. V glavnem se je plačevalo kar s celim nizom kavrijev na vrvici, le redko s posameznimi polžjimi hišicami. Na otokih severno od Nove Gvineje so lupine razbili, kosce so navrtali in jih nanizali na vrvico. Večjo vrednost je imela daljša vrvica, merili pa so jih s pomočjo razdalje med prsnima bradavicama. Kavrije so uporabljali tudi pri velikih nakupih, na primer hiš, kjer so plačevali z milijoni kavrijev. Tako so delali v deželi Bengal, ki je danes del Indije. Da je bilo delo lažje, so jih po 20.000 nasuli v vreče. Število je bilo približno, saj so morale biti vse vreče enako težke. Delo je bilo lažje, saj so morali prešteti le vreče. Cena srednje velike hiše je bila okrog 150 vreč kavrijev, to je okrog tri milijone kavrijev.

Kasneje so kavrije zamenjali z bakrenimi kovanci in s kovanim denarjem iz drugih kovin ali kovinskih zlitin. Na Kitajskem so se tega domislili prvi. Denar je bil v obliki ključka, lopatice ali okrogle ploščice. A vsi so imeli luknjo, ki je služila za nizanje kovancev na vrvico.

Slika 2 – sodobna denarnica

Šele, ko so se pojavili bankovci, prvi spet na Kitajskem, so se domislili denarnice. Osnova je bil papir, ki so ga zlagali v neke vrste kuverte in vanje vlagali bankovce. Papir je kmalu nadomestilo živalsko usnje. A sedanjo obliko so denarnice dobile šele v Evropi od 17. stoletja naprej.

Shramba za denar - zakladnica

Prve shrambe dragocenih kovin so si omislili kovači v bakreni dobi. To je bilo pravzaprav njihovo skladišče surovin. Čeprav so našli jame iz kamene dobe, v katerih so bili zloženi noži iz

obsidijana, ki je bil takrat res prava dragocenost, in tudi skrivališča za poldrago kamenje, ki je služilo za okrasje.

Tudi prve civilizacije in mestne države so poznale državne zakladnice. To je bila običajno »večja soba« ob bivališču vladarja. Vanjo so se odlagali darovi sosednjih kraljestev, podložnih dežel, podložnikov, itd. V zemljo so skopali jamo in vanjo zložili še posebej dragocene kose in denar ter dragocene kovine.

V deželi Norik, ki je obstajala v vzhodnih Alpah ter na ozemlju današnje Slovenije v času od 500 let pred našim štetjem in do začetka našega štetja, so trgovali z jantarjem iz Baltika. Arheologi so ob jantarni cesti, tudi pri nas, našli jantarne jame. Trgovci z jantarjem so na pomembnih križiščih izkopali skrivne jame, globoke dva metra, meter v premeru in jih skušali čim bolj zakamuflirati. V njih so skladiščili neobdelan jantar, da jim je bil ob povečanem povpraševanju vedno pri roki. Na dno jame so dali večje jantarne kose težke od enega do dveh kilogramov, nanje so nasuli jantarni drobir. V posamezno skladišče je šlo od 500 do 1200 kg jantarja. Cena jantarja je bila nekako eno tretjino cene zlata. Torej je bila jama s tono jantarja vredna toliko kakor 350 kilogramov zlata ali preračunano na današnje vrednosti okrog 15,25 milijonov evrov. ($\approx 1.360\text{€}$ za unčo, $1\text{ unča} = 0,0031\text{ kg}$).

V tem času so v Rimu že imeli državno zakladnico, ki je z denarjem zalagala senatorje in državo ter vojsko. Ob tem so veliko denarja porabili za prirejanje iger in za plačilo hrane za milijon meščanov Rima. Pravi rimski državljani je bil tako vedno preskrbljen.

Bogat kakor Krez

Krez je bil lidijski kralj, ki je vladal 560 pr. n. št. do okoli 547 pr. n. št. Bil je sin Aliata II. in je nadaljeval očetovo osvajanje jonskih mest v Mali Aziji. Do Grkov je bil prijaznejši od očeta in je celo odobril zatočišče atenskemu državniku Solonu. Krez je pregovorno znan po svojem velikem bogastvu. Je prvi vladar, ki je pričel kovati zlate kovance iz zelo čistega zlata. Določil je celo natančno vrednost čistote zlata za kovance. Pravzaprav je uporabil kar naravno najdeno zlato v reki Pactolus, ki je tekla skozi Sardis, glavno mesto Lidije. Na koncu so ga premagali Perzijci. Da bi se izognil ujetništvu, se je po legendi živ vrgel na gorečo grmado.

Naravna nahajališča zlata je Krez uporabil za izgradnjo svojega kraljestva, a tudi za lastne potrebe. Ker je bilo kovine zelo veliko, se je sčasoma nakopičilo ogromno bogastvo, ki ga na koncu niso ne zmogli in ne znali izmeriti. Po njegovi smrti so Perzijci dneve in dneve z vozovi vozili silne količine kovancev in po ustnem pripovedovanju se je to spremenilo v legendo in na koncu zašlo celo v pregovore mnogih narodov. »Bogat je kakor Krez,« pravimo, če želimo poudariti bogastvo določenega posameznika.

Najbolj znan sodobni zlati 'zaklad' je zagotovo Fort Knox. Uradno se imenuje The United States Bullion Depository (Skladišče zlatih palic ZDA) in je v bližini mesteca Fort Knox v Kentuckyju. Vsebuje 4.578 ton zlatih palic. To je okrog 2,5% vsega zlata, ki ga je človeštvo do sedaj uspelo pridobiti iz zlate rude v vsej zgodovini. Depozitorij Fort Knox je bil ustanovljen po odloku predsednika Franklina D. Roosevelta leta 1933, ki je predvideval ustvarjanje zveznih zlatih rezerv. Z gradnjo so pričeli leta 1936 in jo zaključili leto dni kasneje.

Od Fort Knoxa je še večje skladišče pod Manhattanom v New Yorku, imenovano Federal Reserve Bank of New York's, ki vsebuje 7.716 ton zlatih palic. A tukaj vse zlate palice ne pripadajo ZDA, temveč tudi drugim državam, centralnim bankam in mednarodnim organizacijam.

Trezor

Trezor je varen prostor, kjer hranimo denar, vrednotnice, zapise in dokumente ter druge dragocenosti. Njegov namen je, da onemogoči krajo, neavtorizirano uporabo, zavaruje dragocenosti pred požarom, naravnimi katastrofami in grožnjami. Lahko je manjši in je vgrajen v zid, omaro in podobno, lahko je velik in je vgrajen v stavbo ali pod njo. Predvsem ima zelo velika in večkratno varovana vrata z večstopenjskimi ključavnicami.

Slika 3 – sodoben trezor (Winona Savings Bank, ZDA)

Nekateri trezorji, ki so jih skonstruirali na koncu prejšnjega stoletja in sodobni, so praktično neuničljivi in v celoti preprečujejo možnost ropa. Ti trezorji so narejeni iz močnega železobetona, njihove stene so debele najmanj 30cm, prednja stena z vrati pa tudi do 1,2m. Sodobni trezorji so narejeni iz lažjih materialov, stene so tanjše, vendar zagotavljajo enako varnost.

Kolikor nam je znano so prve trezorje izdelovali že v starem Egiptu. Zanje so izdelali tudi prve ključavnice. V antičnem Rimu so bile ključavnice že bolj tehnološko dovršene in so poznali ključke z zarezi, ki so roparjem oteževali delo. Državne zakladnice s trezorji so oblikovali vsi veliki imperiji (Indija, Rusija, Kitajska). V času zlate mrzlice v ZDA so v bankah uporabljali le majhne kovinske zabojnike. Te so roparji enostavno razbili s kladivom. Zato so po letu 1870 začeli graditi zidane trezorje z vrati, ki so imele ključavnico na številčnico. V ozadju je bil izveden zamotan sistem zobatih koles, ki so odpirala zapahe. A roparji so sistem obšli tako, da se vanj zvrtili luknje s svedrom in razlomili ključavnico. Ko so se sistemi še izboljšali, je pomagal le eksploziv za nasilno opiranje trezorjev.

Slika 4 – sodoben poslovni (osebni) trezor

Od leta 1920 so se pričeli zidati gigantski trezorji z zelo debelimi stenami. Vrata so bila zaščiteni z več različnimi podsistemi, ki jim ni bil kos tudi eksploziv. Ti trezorji so bili sposobni prenesti tudi velike naravne katastrofe. Roparji so debela vrata pričeli odpirati z zelo vročimi acetilenskimi gorilniki in varilnimi aparati. Odgovor na to je bil dodajanje bakra v zlitino in dodatno povečanje debeline vrat.

Roparji so se morali odvrniti od vdora s silo. Prešli so na sofisticirane električne in elektronske sisteme. Vendar to zahteva veliko tehničnega znanja in po letu 1960 se je število ropov zelo zmanjšalo. Vendar od časa do časa le slišimo za kakšen spektakularen rop.

Naj-roparji bank

V zgodovini so se največji ropi dogajali v ZDA, v zadnjem času pa predvsem v Veliki Britaniji in tudi v Rusiji v zadnjih petih letih. Poglejmo za konec prispevka nekaj britanskih ropov.

Med največje rope šteje rop banke London's Baker Street septembra 1971. Roparji so izkopali tunel do bančnega trezorja in iz predalov izropali na milijone in milijone funtov denarja, dragega kamena in drugih dragocenosti. Policija še do danes ni odkrila identitete roparjev, nikogar niso aretirali, nič pokradenega ni bilo vrnjenega in tudi vlada je pritisnila na novinarje, da so o ropu sploh prenehali poročati.

Tudi drugi največji rop se je zgodil v Veliki Britaniji decembra 2004, ko so oropali Northern Bank Belfast. Pobrali so za okrog 264 milijonov funtov denarja in vrednotnic. Večina ukradenega še ni povrnjeno in tudi roparjev še niso odkrili.

Novembra 2000 so oropali blagajno Millennium Dome v Londonu. Ob otvoritvi so pripravili razstavo diamantov v Južnem Londonu, katerih skupna vrednost je 200 milijonov funtov. Vendar so roparje ujeli takoj po ropu, ko so poskušali z gliserjem pobegniti po Temzi.

Naslednji po velikosti ukradene vrednosti je rop City of London maja 1990. Oropali so kurirja Bank of England Treasury, ki je prenašal 192 milijonov funtov vredne obveznice, ki pa so bile takoj vnovčljive. Roparja Patricka Thomasa so po zaslugi policijskega ovaduha kmalu našli, žal mrtvega, in ob njem so bile razen dveh še vse obveznice.

Omeniti moram še znameniti rop pod vodstvom Ronnie Biggsa. Ta je vodil spektakularno akcijo ropanja vlaka na progi Glasgow-London, ki je prevažal v poštnem vagonu 2,6 milijona funtov

vrednosti. Vlak so zaustavili s spremembo signala ob tirih. Policija je roparsko bando hitro prijela in obsojeni so bili na po 30 let zapora. Biggsu je uspelo pobegniti iz zapora Wandsworth in se je do leta 2001 skrival v Braziliji. Takrat se je prostovoljno predal in danes še vedno služi kazen v Veliki Britaniji.